

various poetic means of expression, in particular polymeric composition – infrequent phenomenon in the XIX century. Results of the versification analysis of the poem-cycle make certain adjustments to the traditional understanding of the artistic intentions of the poet, in the well-established Soviet-era perception of the ideological content of the work; greatly complement the idea of its aesthetic originality and communication with the size of the thematic and stylistic movement of the work.

Keywords: *Shevchenko's poem-cycle, sacralization, satire, meter, rhythm, polimetric, semantics.*

УДК 821.161.3'09-1'82.0

Калядка С. У., к. філалагіч. н., дацэнт
Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры
НАН Беларусі, Мінск

ПСІХАЛАГІЧНЫЯ АСПЕКТЫ ЭМАТЫЎНАСЦІ ПАЭТЫЧНАГА ТВОРА

Даследуюцца эмацыянальны свет асобы як першакрыніца творчага пачатку і як эматыўны каркас твора. Сцвярджаецца, што эмоцыя набывае тэкстаўтваральны патэнцыял, калі аўтар у творы фіксуе прычыны яе ўзнікнення ці ўздзеяння на напісанне твора, надае ёй каштоўнаснае значэнне, прама ці ўскосна перадае свае адносіны да факта ўзрушэння думкі ці пачуцця. Такая эмоцыя становіцца рухавіком у нараджэнні ідэі, аднак здольная ўздзейнічаць і на расстаноўку кампанентаў тэксту.

Ключавыя словы: *паэтычны твор, тэкстаўтваральны патэнцыял эмоцыі, эматыўнасць, інтэнсіфікатар эмацыянальнага ўзрушэння, паэзія Максіма Танка.*

У сучасных псіхалагічных даследаваннях актуалізуецца тэза: думка не перадаецца, а толькі ўзбуджаецца праз слова, – што напрамую звязана з эмацыянальным светам асобы, са здольнасцю правільна эмацыянальна адрэагаваць на атрыманую інфармацыю, а затым яе асэнсаваць. Дзеяслоў «узбуджаецца» ўбірае ў сябе ўвесь спектр эмацыянальных рэакцый. Псіхалагі імкнуча патлумачыць непарыўную сувязь мыслення і эмацыянальнага стану асобы праз змест і формы выказанага слова. У выпадку з мастацкім тэкстам напісанае слова мае яшчэ больш магчымасцей уздзеяння на эмоцыі чытача, таму што валодае *камбінаторнай амбівалентнасцю* – здольнасцю ў розных камбінацыях і кантэкстах выступаць у сваёй дваістасці прамога і пераноснага значэння, а то і палярнасці розных сэнсаў. Гэтыя магчымасці

слова дазваляюць інтэнсіфікаваць адныя эмоцыі чытача і «прытупіць» іншыя. І толькі тая думка знойдзе свайго адрасата, калі, прапушчаная праз яго эмацыянальныя рэгулятары, яна трапіць на ўзровень асэнсавання, а затым і ўздзеяння на свет асобы.

Прамым доказам уздзеяння эмоцыі на мысліцельны працэс становіцца верш Максіма Танка «***Хто табе, дружа Слабоднік, сказаў», напісаны ў 1992 годзе. Максім Танк звяртаецца да слоў Слабодніка Уладзімежа (1900–1991) – польскага паэта і сатырыка, перакладчыка беларускай паэзіі, члена паэтычнага аб’яднання «Квадрыга». Афарыстычнае выслоўе У. Слабодніка «ўстрывожыла» паэта – г.зн. ускалыхнула яго эмацыянальны спакой, і праз уздзеянне на эмоцыі надало імпульс уласным інтэрпрэтацыям. Вынікі праробленай вялікай працы розуму, ускалыхнутага эмоцыямі, адлюстраваліся ў двух строфах, у якіх аўтар фіксуе адкрытыя для сябе новыя сувязі «гэтага» і «таго» свету. Безумоўна, наша тлумачэнне, пазбаўленае псіхалагічных паняццяў і псіхалагічнага падыходу да з’явы, у многім спрошчанае і дылетанцкае, але ў ім у агульных рысах акрэслены *тэкстаўтваральны патэнцыял эмоцый*, дзякуючы якому нараджаюцца вершы, і ў прыватнасці наступны верш-рэфлексія:

Хто табе, дружа Слабоднік, сказаў
Словы, якімі ўстрывожыў:
«Толькі тады будзе мёртвым спакой,
Калі дасі хлеб жывым, Божа...»

Значыць, памершыя часта таму
Вяртаюцца з цемры Эрэба,
Што ўсё не хапае на нашай зямлі
Ні міру,
ні шчасця,
ні хлеба.

Тэкстаўтваральны патэнцыял эмоцый рэалізуецца ў розных варыянтах узаемаадносін кампанентаў. Калі ў вершы «***Хто табе, дружа Слабоднік, сказаў» яго можна адлюстраваць праз схему [інфармацыя → эмоцыі → рэфлексія], то у вершы «Уздых па блінцах» (1989) размеркаванне кампанентаў набывае іншыя канфігурацыі [інфармацыя → эмоцыі ← інфармацыя] і, адпаведна, стварае іншы эмацыянальны фон. У вершы «***Хто табе, дружа Слабоднік, сказаў» *эмоцыя цэнтрыруецца*, але інфармацыя ў вершы падаецца ў іерархічнай узаемазалежнасці сэнсавых частак, а у вершы «Уздых па блінцах» *эмоцыя*

ў цэнтры тэкста становіцца сцягвальным каркасам для розных сэнсаў – інфармацыя нібы падпарадкуецца ўздзеянню эмоцыі:

Начытаўся я «охаў» і «ахаў»
Аб красе нашых ніў і лясоў.
О, каб столькі было ў одах паху,
Як у коласаўскіх блінцоў,
Што ў нядзельку ад самага рання
Яго маці пякла на сняданне!

Інтэнсіфікатарам эмацыянальнага ўзрушэння аўтара становяцца вершы розных аўтараў, прысвечаныя радзіме, яе прыроднай прыгажосці. «Охі» і «ахі» ў гэтых паэтычных тэкстах выступаюць словамі-эксплікатарамі аўтарскага незадавальнення прачытаным. Першыя два радкі ўспрымаюцца контрагентам да наступных чатырох, з іншай інфарматыўнай напоўненасцю. «О, каб столькі было ў одах паху, / Як у коласаўскіх блінцоў...» – гэта эматыўны стрыжань ўсяго тэксту, у выклічніку о зафіксаваўся перанос на эмацыянальны зарад, які выклікае пах блінцоў. Максім Танк такім чынам не проста канстатуе свае эмацыянальныя прыхільнасці, ён ставіць праблему шырэй: оды, перапоўненыя пустымі заштампанаванымі словамі-прызнаннямі ў любові да радзімы не выклікаюць станоўчых эмоцый, а толькі раздражненне. Умець гаварыць словы-прызнанні ў любові да роднага краю – гэта ўжо праблема якасці мастацкай творчасці, узроўню сучасных пісьменнікаў. Адным параўнаннем Максім Танк зруйнаў дасягненні грамадзянскай лірыкі і абазначае праекцыі ў пошуку новых шляхоў у стварэнні грамадзянскіх вершаў. Іншаму аўтару спатрэбіцца асобнае даследаванне, каб акрэсліць гэту праблему у развіцці беларускай паэзіі, Максіму Танку дастагкова было шэсць радкоў.

Як заўважае аўтар, прадметны свет, які можа дарыць чалавеку неверагодныя ўзрушэнні, адчуванні, перажыванні, дае больш падстаў для паэзіі, чым застарэлыя рэфлексіі з аднатыпнымі схемамі-прызнаннямі. *Пах блінцоў* – гэта складаны эматыўны вобраз, мастацкую выразнасць і глыбокі сэнс якому надае «обоняние» чытача. Пах блінцоў – гэта не толькі зварот да складнікаў псіхалагічнай камфортнасці асобы, звязанай з дамашняй утульнасцю і клопамат, але гэта таксама трансляцыя станоўчых эмоцый з генетычнай памяці беларусаў, у якіх блінцы заўсёды былі ўлюбёнай стравой.

«Ода з пахам» – не проста метафарычны вобраз, гэта новая сінергетыка паэзіі, у якой павінна быць нацыянальная душа і эмацыянальная прывязка вобразаў да агульначалавечых каштоўнасцей. У гэтым вершы Максім Танк апелюе да прыемных момантаў уласнай біяграфіі (наведванне дома

Я. Коласа) і да традыцыі – «коласаўскіх блінцоў» як увасабленні багатай разнастайнасці прадметнага свету, адлюстраванага ў творах класіка. Злучэнне прыватнага і агульнага ў пост-інфармацыі (інфармацыя, якая падаецца пасля эматыўнага выказвання, слова) дазваляе аўтару гаварыць пра значнае сімвалічна, але пры гэтым агульнадаступна. *Паварот кантэкста* (тэрмін У. Р. Гака) адбываецца ў апошнім радку, калі мы даведваемся, што блінцы пякла маці ў нядзельку, калі, па завядзёнцы ў беларусаў, на стол падаваліся самыя любімыя і самыя смачныя стравы. Оды трэба пісаць у святы і святочна, каб гэта было сапраўдным адкрыццём для аўтара і чытача – гэта інфармацыя, атрыманая з павернутага кантэкста, шматкратна «закручаная» і агорнутая эмацыянальнай абалонкай. Тут назіраюцца вынікі той самай эканоміі слова, да якой заклікаў Б. А. Лезін, калі кожнае наступнае слова нясе з сабой глыбокія пласты інфармацыі, якія трэба расчытаць, а пластыка слова, не абцяжаранага пераноснымі значэннямі, дазваляе любавання глыбінёй у простым. Аўтар інтаніруе кожную падрабязнасць эматыўнымі адносінамі. Паміж «пахам оды» і «блінцамі ў нядзельку» знаходзіцца вялікая бездань, якую чытачу трэба прайсці, расшыфраваўшы ўсе знакі эматыўнасці паэтычнай задумы. Псіхалагічная няпростасць успрыняцця тэксту звязана толькі з агульнай адукаванасцю чытача. Розныя знакі культуры дапамагаюць аўтару выявіць крытычнае стаўленне да працэсаў у літаратуры, і чытачу даводзіцца прарабіць працу дзеля іх расшыфроўкі.

Вершы з глыбокай псіхалагічнай і філасофскай нагруккай з'яўляюцца ў Максіма Танка ў апошніх зборніках. Душа яго гатовілася да сустрэчы з Богам, а таму ў паэзіі актуалізавалася праблема трансцэндэнтнасці быцця. Калі звярнуцца да даследаванняў філосафаў Георга Зімеля і Вільгельма Дільтэя, то адзначым, што жыццё імі ўспрымаецца як плынь перажыванняў, культурна і гістарычна абумоўленых. Зварот да тэзаў філасофіі жыцця ў інтэрпрэтацыі паэзіі Максіма Танка не беспадстаўны: многія яго паэтычныя творы ўяўляюць сабой доўгі маналог з самім сабой, прычым шматлікія пытанні, якія ставіць перад сабой аўтар, часта не знаходзяць вырашэння і ўзнаўляюцца ў новых кантэкстах з новымі экзистэнцыяльнымі ўстаноўкамі, пры гэтым не адарванымі ад яго папярэдніх, а таксама сучасных гісторыі і часу. Вільгельм Дільтэй сцвярджаў, што ўсе прадукты чалавечай гісторыі ўзніклі з перажыванняў душы. Душэўная сувязь, аб'ектываванае псіхічнае жыццё знаходзіцца ў аснове міфа, літаратуры, мастацтва, гістарычных падзей. Гэтае псіхічнае жыццё мае структурную ўзаемасувязь паміж усімі і ўсімі. Паколькі мы ўспрымаем, унутрана перажываем гэтую структурную сувязь, якая ахоплівае пакуты, гора, жарсць людзей, пастолькі мы і разумеем чалавечае жыццё, усе яе глыбіні і супярэчнасці. Любы інтэлектуальны

працэс падтрымліваецца ўсёй цэласнасцю душэўнага жыцця. Тлумачым мы інтэлектуальна, разумова, але разумеем праз узаемадзеянне ўсіх душэўных сіл. Зыходзячы з канцэпцыі Дыльтэя, разуменне мае пачуццёвую прыроду. Гаворачы побытавай мовай, чалавек зможа зразумець іншага, калі сам прайшоў праз тыя ж пакуты. І гэтыя палажэнні філосафаў вельмі трапна раскрываюць спецыфічнае і многім незразумелае жыццё творчых людзей.

Абапіраючыся на палажэнні філасофіі жыцця, можна яшчэ раз падкрэсліць, што мысліцельныя працэсы звязаны з пачуццямі і непасрэдна з эмацыянальным светам асобы не як базавыя і варыянтныя адзінкі псіхічнай дзейнасці чалавека, а як кансалідуючыя структуры цэласнай асобы. Гэта і канцэптуальны каркас творчай асобы. Многія вершы Максіма Танка апошніх гадоў успрымаюцца тэкстамі, народжанымі суцэльнай плынню свядомасці. Адзінота, смерць любімага чалавека ўздзейнічалі на патрэбу выхаду душэўных перажыванняў праз мастацкі тэкст. Верш становіцца не толькі маналагам, але своеасаблівай формай дыялогу, праз яго аўтар спрачаецца з самім сабой, шукае адказы на пытанні, выказвае незадавальненне станам рэчаў і г. д. Звернемся да верша Максіма Танка «Чакаючы цябе»:

Чакаючы цябе,
Званіў у Рай.
Святы Пётр адказаў,
Што ты заходзіла,
Ды пабаяліся цябе ўпусціць,
Каб праведнікаў іх
Не спакусіла.

Званіў у Пекла.
Вельзевул сказаў,
Што не адважыліся
І яны цябе прыняць,
Бо харастvom сваім
Магла ты абязболіць
Грэшнікаў пакуты.

Цяпер не ведаю,
Куды званіць
І дзе цябе шукаць.

Калі схематычна адлюстроўваць месца эмоцыі ў названым вершы, то мы яго не знойдзем. Тут няма візуальных прыкмет эмоцыі, але прысутнічае

эматыўнасць як адзнака мастацкай экспрэсіі, якая праходзіць праз паэтычнае выказванне. Верш глыбока філасофскі, звязаны з унутранымі перажываннямі смерці жонкі. Вось гэтая ўнутраная эмацыянальная абвостранасць перажывання становіцца *тэкстаўтваральным фактарам*, набывае ролю неўсвядомленага імпульса, які праходзіць праз роздумы паэта. Элементы іроніі – «званіў у Рай» і «званіў у Пекла», «пабаяліся цябе ўпусціць», «не адважыліся і яны цябе прыняць» – набываюць эмацыянальную афарбоўку, вызначаючы сутнасць зместава-канцэптуальнай інфармацыі. Знаходжанне любімай жанчыны ва ўяўленнях паэта па-за светамі Рая і Пекла ў нечым зыходзіць з ідэалізаваных адносін да яе, з абсалютызаванай яе вобразу як непадуладнага суду Бога і д’ябла. А апошняя трохрадковае акцэнтнае ўвагу на тым, што акрамя добра вядомага зямному чалавеку падзела «таго» свету на Рай і Пекла, Свет і Цемру, іншых ведаў няма. Максім Танк апелюе да хрысціянскіх догм у акрэсліванні надчасавых катэгорый, аднак робіць гэта без усялякага хрысціянскага трымцення, нават з пэўным камізмам. Аднак у яго іранічных паралелях няма адмаўлення, нахабства ці нявер’я, там у большай ступені прысутнічае разгубленасць, неразуменне таго, што адбываецца «там», у сферы пазарэальнага. Розум выключаецца пры спробах асэнсаваць жыццё пасля смерці, застаецца фактар веры ў наяўнасць гэтага жыцця і неўсвядомленае жаданне сустрэцца з любімым чалавекам «там». Усё гэта гаворыць пра тое, што эматыўнасць праявілася ў вершы Максіма Танка на ўзроўні арганізацыі структурна-семантычнай канструкцыі твора праз адлюстраванне пакут як аб’ектываванага псіхічнага жыцця паэта пасля смерці жонкі. «Філасофія жыцця» творцы Максіма Танка ў апошнія гады канцэптуалізуецца паміж светамі «тут» і «там» ва ўнутраным характары працякання эмоцый, іх інтравертнай скіраванасці на адзіноту душы, скруху, жаль, тугу. Як ні парадасальна, але іранічна-камічнае абязлічванне эмацыянальных станаў толькі ўсяго канспірацыя скрухі і жалю.

Стаття надійшла до редакції 28.09. 2015.

Колядко С. В., к. філол. н., доц.
Центр досліджень білоруської культури,
мови та літератури НАН Білорусі, Мінськ

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕМОТИВНОСТІ ПОЕТИЧНОГО ТВОРУ

Досліджується емоційний світ особистості як періоджерело творчого початку і як емотивний каркас твору. Стверджується, що емоція набуває

текстотворюючий потенціал, якщо автор у творі фіксує причини її виникнення або впливу на написання твору, надає їй ціннісне значення, прямо або побічно передає своє ставлення до факту потрясіння думки або почуття. Така емоція стає двигуном в народженні ідеї, проте здатна впливати і на розстановку компонентів тексту.

Ключові слова: поетичний твір, текстотворюючий потенціал емоції, емотивність, інтенсифікатор емоційного потрясіння, поезія Максима Танка.

Kolyadko S., PhD, Associate Professor
Center of researches of Belarusian Culture,
Language and Literature of the NAS of Belarus, Minsk

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF EMOTIVENESS OF THE POETIC TEXT

It explores the emotional world of the individual as the source of creativity and how emotive frame work. It is alleged that the emotion becomes text-forming potential, when the author in the work characterizes its causes or effects on the writing of the work, it gives it value-value, directly or indirectly conveys his attitude toward the fact of activation of thought or feeling. This emotion becomes a motor in the maturation and the birth of ideas, but is also able to work on the alignment of the text component.

Keywords: poetry, text-forming potential of the emotions, emotiveness, intensifier of emotional excitement, Maxim Tank's poetry.

УДК 821.161.2Вовк

Карабович Т., PhD,
Університет Марії Кюрі-Склодовської, Люблін, Республіка Польща

СТРУКТУРНА ПОЛІФОНІЧНІСТЬ ПЕРЕКЛАДІВ НЬЮ-ЙОРКСЬКОЇ ГРУПИ У ПОРТУГАЛЬСЬКІЙ АНТОЛОГІЇ ВІРИ ВОВК «O GRUPO DE NOVA YORK „COLMÉIA»» (1993)

Розглядається історія створення португальськокомовної антології перекладів «O Grupo de Nova York „Colméia»» (1993), написаної і укладеної поетесою Вірою Вовк. Простежено авторські мотиви та інтенції Віри Вовк у роботі над антологією. Показано значення антології для українського перекладознавства та в репрезентації української культури у світі.

Ключові слова: поезія, переклади, еміграція, Нью-Йоркська група, Віра Вовк.

Актуальність дослідження перекладів Віри Вовк, що увійшли до її португальської антології «O Grupo de Nova York „Colméia»» (Ріо-де-Жанейро